

UDK: 82.085

808.5(035)

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 18. 1. 2010.

Prihvaćen za tisak: 23. 6. 2010.

ANITA RUNJIĆ-STOILLOVA

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Filozofski fakultet

Sveučilište u Splitu

Radovanova 13, HR – 21000 Split

RAZLIKE U GLASNIČKIM PREINAKAMA KOD PROFESIONALNIH I NEPROFESIONALNIH GOVORNIKA

Rad istražuje provođenje asimilacija unutar i na granicama govornih riječi u spontanom govorenju i čitanju. Snimljen je spontani razgovor dvoje govornih profesionalaca – televizijskih novinara u trajanju od 13 minuta i spontani razgovor dvoje govornih neprofesionalca u trajanju od 17 minuta. Razgovori su zapisani, najprije na dijalektu – splitskoj čakavštini, jer su ispitanici tako razgovarali. Potom su razgovori prevedeni na standard. Svakom ispitaniku zadano je da pročita rečenice koje je izgovorio tijekom razgovora i na dijalektu i na standardu. Kako su se moguća mjesta asimiliranja razlikovala u razgovorima profesionalnih i neprofesionalnih govornika, ispitanici su pročitali još 47 rečenica. Iz snimljenog materijala izdvojeno je stotinjak mogućih mjesta asimiliranja, uspoređeno je kako su asimilirali novinari, a kako govorni neprofesionalci, ima li razlike u provođenju asimilacija u čitanju i spontanom razgovoru. Izgovor ispitanika varirao je od hiperkorektnog do nepreciznog i nemarnog, pa je uočena realizacija fonema od nulte, preko destrukcije pa sve do prebacivanja u drugi fonem.

KLJUČNE RIJEČI: *asimilacija, govorna riječ, neprofesionalni govornici, profesionalni govornici.*

1. UVOD

Kontinuirani govor podložan je mnogim fonološkim procesima prilagodbe. U govorenju jeziku stalno se javljaju varijacije u duljini fonema, redukcija samoglasnika, elizije samoglasnika i suglasnika, redukcije suglasničkih skupina, promjenjivi položaj mjesta naglaska i asimilacija (Weber, 2001: 95). Ispravljamo jedni druge u svakodnevnom govoru, ali još češće ispravljamo govor javnih osoba, u medijima posebice. Govori se o jezičnoj ispravnosti, dikciji, glasu, naglascima, ali vrlo rijetko o glasničkim preinakama (asimilacijama). Kad se o njima i govori, ne navodi ih se kao pogrešku zbog koje bi se nečiji govor proglasio neprihvatljivim. Uočeno je da asimilacije ne provode čak ni profesionalni govornici koji bi trebali znati jezična i govorna pravila, te tako biti govorni uzor drugima.

Savladati pravilan izgovor nekog jezika znači usvojiti čitav niz izgovornih navika, tj. pokreta i položaja govornih organa, na kojima se zasniva njegov glasnički sustav. Postoje različite mogućnosti izgovora glasnika što ovisi o okolini u kojoj se oni nađu, ali i o pojedincu. Isti se glasnici mogu razaznati kao različiti fonemi, a različiti kao isti ovisno o djelovanju okruženja. Isti se fonem govorno ostvaruje različitim glasničkim inačicama (alofonima) uz različite okolne glasnike (Škarić, 1991b: 36). Fonemi se govorno ostvaruju tako što se u nizovima međusobno prilagođuju zbog štednje suvišnoga izgovornog napora. Upravo to je asimilacija ili glasnička preinaka. Stupanj međusobnog utjecaja susjednih glasnika može biti različit pa se mogu razlikovati koartikulacija¹ i asimilacija (Horga, 2005: 67).

Rad istražuje provođenje asimilacija, odnosno preinaka, ali samo onih glasničkih (fonetskih). Fonetske asimilacije su promjene koje se događaju za barem jedno opazajno obilježje. One su obvezne, dakle samo je jedna dopuštena standardna realizacija (Škarić, 2001: 17) i predstavljaju izvorni fonem. Nazivaju se još i živim asimilacijskim pravilima, a sposobna su djelovati kao operatori za kodirano ostvarivanje fonemskih jedinica i za dekodiranje takvih ostvarenja (Škarić, 1991a: 347). To su pravila: 1. asimilacija po zvučnosti, 2. asimilacija po izgovornom mjestu, 3. ispadanje glasnika, 4. umetanje glasnika i 5. stapanje glasnika (Škarić, 1991a: 347). Ova izgovorna pravila znaju i govornik i slušač; prvom su pravila za kodiranje, a drugom za dekodiranje fonema. Način izgovaranja ovisan je, kako je već rečeno, o okolnim Glasnicima i naziva se kodiranim izgovaranjem. Tko ne primjenjuje kod, govorit će izlomljeno, neglatko, a onaj tko taj kod ne poznaje teško će foneme pohvatati (Škarić 2001: 17). U radu su ispitivane:

1. Asimilacija šumnika po zvučnosti. Pravilo je da kad se jedan do drugoga nađu dva suglasnika različita po zvučnosti, izjednačavaju se. U hrvatskom jeziku uvijek prvi suglasnik prima osobine drugoga. To je regresivna asimilacija. Tako se npr. govorna riječ */s bocom/* izgovara *[zbocom]*, a */bez polja/* - *[bespolja]*. Glasničke asimilacije po zvučnosti nastaju i onda kada pravi suglasnici nemaju parnjaka po zvučnosti među Glasnicima koji su tipična ostvarenja fonema. To su u hrvatskom */f/*, */c/*, */h/* i oni se asimilacijom po zvučnosti mijenjaju u posebne alofonske glasnike *[F]*, *[3]* *[ɣ]*. Tako se fonemski likovi */graf ga/*, */prosinac bi/*, */prah bi/* izgovaraju *[graFga]*, *[prosina3bi]*, *[praybi]*;

2. Redukcija dva ista suglasnika u jedan. Nađu li se dva ista suglasnika jedan do drugoga, izgovara se jedan. Iz suglasničkog skupa ispadaju (gube se) suglasnici isti ili slični po artikulacijsko-akustičkim svojstvima. Npr. fonemski lik */iz Zagreba/* izgovara se *[izagreba]*, a */od davnina/* kao *[odavnina]*;

3. Asimilacija po mjestu tvorbe. Suglasnici različiti po mjestu tvorbe jednače se tako da se prvi suglasnik skupa zamjenjuje suglasnikom koji je po mjestu tvorbe jednak drugom suglasniku skupa. Nekoliko je takvih asimilacija: a) palatalizacija */s/* i */z/* ispred */č/* i */dž/* pa se ti glasnici izgovaraju *[š]* ili *[ž]*. Izgovara se npr. *[ščokoladom]* za fonemski lik */s čokoladom/* i *[beščetke]* za fonemski lik */bez četke/*. Tako bi se

¹ Motorički centri unaprijed planiraju izgovor ne pojedinačnih glasnika, nego cijele govorne riječi odjednom. Tako se u riječi umjesto dva ista pokreta izvodi samo jedan produženi kada za to nema zapreke i taj se pokret započinje odmah. To je suizgovor ili koartikulacija (Škarić, 1991a: 343).

izgovarali i /s/ i /z/ ispred /š/ i /ž/ kad ne bi, izjednačivši se s njima, ispadali, npr. [iškole] > [išškole] > /iz škole/; b) suglasnici /s/, /z/, i /ž/ ispred /č/ i /đ/ izgovaraju se [š] ili [ž], npr. [vašće] za /vas će/; c) suglasnik /n/ ispred /k/ i /g/ izgovara se [ŋ], npr. fonemski lik /slon ga/ izgovara se [slonga], a ispred /b/ i /p/ - [m], npr. /ton bi/ - [tombi]; d) dvousnjeni /m/ ispred zubnounsnenog /v/ izgovara se kao zubnounsneni nosni [m̥], npr. fonemski lik /znam vas/ izgovara se [znamvas];

4. Otpadanje /t/, /d/, ispred afrikata (ali ne u proklitici i prefiksu). Ne otpada fonem nego njegov izgovor. Pravilno je izgovoriti npr. [znaću] za /znat ću/;

5. Suglasnici /t/ i /d/ ne izgovaraju se, ostajući ishodišni fonemi, u skupinama /st/, /št/, /žd/, /zd/, a ispred drugoga suglasnika (osim v). Npr. /rast bi/ izgovara se [razbi]. Ako su /s/ i /z/ prisljonjenice, /t/ i /d/ ne ispadaju, npr. [zdna] za fonemski lik /s dna/, a isto tako ne ispada ni ispred /v/ iz naslonjenice, npr. [milostvam] za /milost vam/;

U radu su istraživane asimilacije unutar govorne riječi, ali i na granici dviju govornih riječi. Primjerice, redukcija dva ista suglasnika u jedan unutar govorne /od danas/ i na granici dviju govornih riječi /komad debla/. Pod pojmom govorne riječi² podrazumijeva se niz slogova okupljenih oko jednoga naglašenog sloga (Škarić, 1991: 317). Takvu govornu riječ čine jedna značenjska jezgra i jedan ili više morfema koji označavaju jezične, modalne i logičke odnose te jezgre. Mogu biti dijelovi te riječi (prefiksi, infiksi i sufixi) ili su jezično zasebne riječi – klitike, koje se prisljanaju na akcentogenu riječ (naglasnicu) koja slijedi (proklitike, prednaglasnice) ili se naslanjaju na riječ ispred (enklitike, zanaglasnice) (Škarić, 1991a: 317).

2. PREDMET, CILJ I PRETPOSTAVKA

Na neprovođenje asimilacija u govoru ukazao je dugogodišnji rad autorice s televizijskim novinarima i spikerima. Postavlja se pitanje zbog čega se asimilacije ne provode: zbog odustajanja od komunikacije pri čitanju, oklijevanja u komunikaciji ili nečeg trećeg? Najvjerojatnije je, da na govor utječe to kako čovjek vidi napisano – pogotovo ako vjeruje da treba iščitavati svako slovo (Škarić, 1969: 2). Govor je u obrazovanju zanemaren. Učili smo: piši kao što govoriš, čitaj kao što je napisano. Iako se čini da su ove tvrdnje opće prihvaćene, mnogi misle (i neobrazovani i obrazovani) da griješe ako izgovore [kotkuće] ili [znaće]. Kroz školovanje slušali smo savjete kako se svaka riječ uvijek mora potpuno izgovoriti i kako svaki glasnik mora biti izrečen. Upravo to vjerovanje u istovjetnost sustava pisanja i govorenja ima za posljedicu razbijenu cjelovitost rečenične forme u govoru i isprekidan ritam.

Cilj je ovoga istraživanja bio utvrditi provode li televizijski govornici asimilacije i u kolikoj mjeri u odnosu na govorne neprofesionalce te kako asimiliraju s obzirom na situaciju. A dvije su situacije ispitivane: spontani govor i čitanje. Ispitivane su asimilacije unutar govorne riječi, ali i one na granicama govornih riječi, isključivo radi većeg korpusa. Neće se uspoređivati razlika u asimiliranju s obzirom na te dvije granice.

² Još se naziva fonetskom riječi ili govornim taktom (Škarić, 1969) ili izgovornom, naglasnom cjelinom (Barić i sur., 1997).

Pretpostavka je bila da će se asimilacije rjeđe provoditi u čitanju nego u spontanom govoru te da će ih televizijski govornici provoditi rjeđe od govornih neprofesionalaca.

3. METODOLOGIJA

Na mini disk snimljena su dva razgovora: jedan između dvoje govornih profesionalaca³ u trajanju od 13 minuta i jedan između dvoje govornih neprofesionalaca⁴ u trajanju od 17 minuta. Govorni profesionalci bili su novinari HTV Centra Split, a govorni neprofesionalci visokoobrazovane osobe neke nejezične struke. Od ispitanika je zatraženo da spontano razgovaraju i znali su da se razgovor snima. Razgovori su zapisani (primjer **Prilog 7.1**). Kako su ispitanici spontano razgovarali, razgovor je bio na dijalektu, odnosno splitskom govoru. Današnji splitski govor može se opisati, uvjetno rečeno, kao splitska čakavština s jakim štokavskim utjecajem. Uvjetno, jer je današnji splitski govor izgubio mnoge odlike splitske čakavštine.⁵ Razgovor je kao takav i zapisan, a nakon toga preveden na standard (**Prilog 7.2 i 7.3**). Izdvojene su rečenice koje je izgovarao svaki govornik, dakle četiri skupine.

U drugom dijelu istraživanja od ispitanika je zatraženo da svaki pročita svoj dio razgovora, odnosno rečenice koje je u spontanom razgovoru izgovorio, i to na dijalektu i na standardu. I to je snimljeno na mini disk. Kako su snimljena dva različita razgovora, broj i vrsta glasničkih skupina u kojima su moguće asimilacije razlikuju se, pa je provedeno i kontrolno istraživanje. Svim je ispitanicima zadano da pročitaju istih 47 rečenica (**Prilog 7.4**) te su i one snimljene.

Snimljeni materijal preslušao je fonetičar. Izdvojena su i prebrojana mjesta provođenja i neprovođenja asimilacija kod novinara i neprofesionalnih govornika u spontanom govoru i u čitanju.

4. REZULTATI I ANALIZA

Broj i postotak provođenja i neprovođenja asimilacija kod govornih profesionalaca i govornih neprofesionalaca u svim ranije navedenim situacijama, dakle asimiliranje u spontanom govoru, u čitanju dijalektalne i standardne verzije teksta, naveden je u **Tablici 1 i 2**. Zorniji prikaz istoga donose **Slika 1 i 2**. Pri slušanju je uočeno da izgovor ispitanika varira od hiperkorektnog do nepreciznog i

³ Dalje u tekstu, posebno u tablicama i slikama, skupina govornih profesionalaca bit će označena kraticom GP, a pojedinačni ispitanici: GPx i GPy.

⁴ Isto vrijedi i za govorne neprofesionalce, skupinu će označavati kratica GN, a pojedinačne ispitanike GNx i GNy.

⁵ Ovaj se rad ne bavi odlikama splitske čakavštine. O tome su pisali mnogi autori: Dunja Jutrović u člancima "Aspekti socijalne i urbane dijalektologije" (*Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 24, 1985, str. 29–38), "Morfološke promjene u splitskom vernakularu" (*Filologija*, 14, 1986, str. 153–160), "Čakavski dijalekt kroz dvije generacije – prilog teoriji jezične promjene" (*Čakavska rič*, 30, 1–2, 2002, str. 33–47) i "Što je ostalo od splitskog čakavskog dijalekta?" (*Riječki filološki dani*, 5, 2004, str. 233–245); Marijana Tomelić u članku "Splitska čakavština u tekstovima Ivana Kovačića" (*Čakavska rič*, 28, 2000, 1–2); Radovan Vidović u *Čakavskim studijama* (Čakavski sabor, Split, 1978).

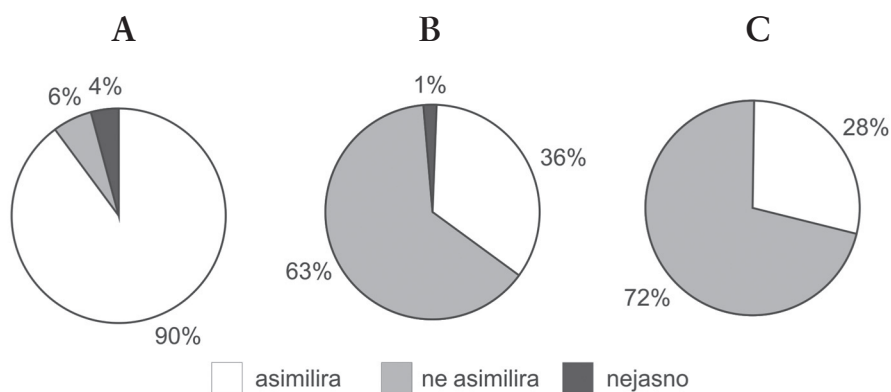
nemarnog, pa je tako uočena realizacija fonema od nulte, preko destrukcije pa sve do prebacivanja u drugi fonem. Treba napomenuti da se neki suglasnički spojevi u kojima se događa asimilacija rijetko pojavljuju, ne pojavljuju se sve vrste, i naravno, nisu sve jednako zastupljene. Zato je i učinjeno i kontrolno ispitivanje.

Tablica 1. Asimilacije kod govornih profesionalaca

GOVORNI PROFESIONALCI (GP)					
	Ispitanik	Ukupno situacija	Asimilira	Ne asimilira	Nejasno
Spontani razgovor	x	48	42	3	1
	y	55	51	3	3
	UKUPNO	103	93	6	4
	POSTOTAK		90,3%		
Čitanje dijalektalne verzije	x	48	21	26	1
	y	55	16	39	0
	UKUPNO	103	37	65	1
	POSTOTAK		35,9%		
Čitanje standardne verzije	x	50	20	30	0
	y	51	8	43	0
	UKUPNO	101	28	73	0
	POSTOTAK		27,7%		

Slika 1. Prikaz postotka asimiliranja kod govornih profesionalaca:

A – spontani razgovor, B – čitanje dijalektalne verzije, C – čitanje standardne verzije

Tablica 1 i Slika 1 prikazuju rezultate kod govornih profesionalaca – televizijskih novinara. U spontanom razgovoru od ukupno 103 moguće situacije asimiliranja, novinari asimilacije provode u 93 slučaja, što je visokih 90,3%. Primjerice, fonemski lik /iz Stori^{ja}/ izgovaraju [istori^{ja}], /bit će/ kao [biće], /od sunca/ kao [ocunca], /s

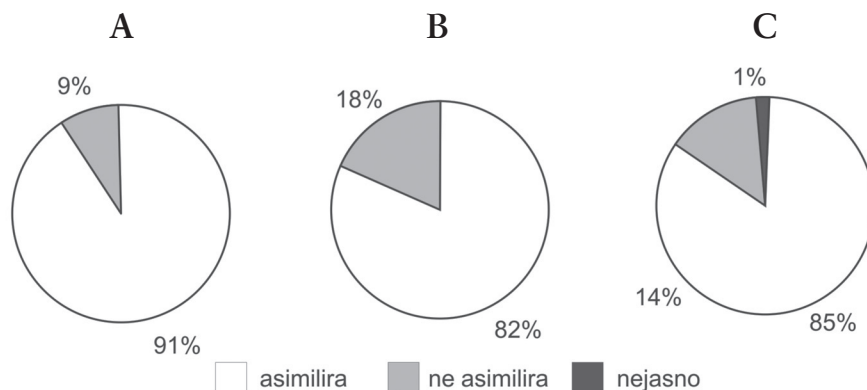
drugim/ kao [*zdrugim*] itd. Pogrešaka je malo, samo 6% i većina ih nastaje zbog stanke oklijevanja. Izgovaraju npr. [*odstraha*] umjesto [*octraha*] za fonemski lik /*od straha*/ ili na granicama riječi izgovaraju [*mislišda*] umjesto [*mislišda*] za fonemski lik /*misliš da*/... Kategorija nejasnog znači da pri slušanju nije bilo najočitiije što je ispitanik izgovorio, uglavnom zbog nemarnog ili nepreciznog izgovora ili se asimilacija nije u potpunosti provela. Tako npr. fonemski lik /*kad si*/ ispitanik GPY izgovorio je [*katsi*] umjesto [*kaci*]. U čitanju dijalektalne verzije od ukupno 103 suglasničke skupine u kojoj je moguća asimilacija, asimilira se tek u 37, što je samo 35,9%. Tako se nije asimiliralo u primjerima: govorna riječ /*od papira*/ izgovorila se [*odpapira*], /*kad si*/ kao [*kadsi*], /*bit će*/ kao [*bitće*], /*did se*/ kao [*didse*], a na granici riječi npr. /*znaš šta*/ izgovorilo se [*znaššta*], /*bit balerina*/ kao [*bitbalerina*] i sl. To je dvostruko lošije nego kod spontanog razgovora. Još se rjeđe asimilira u čitanju standardne verzije – od 101 moguće asimilacije, tek u četvrtini primjera (28) ona se provodi, što je 27,7%. Primjerice /*isprid kuće*/ izgovara se netočno kao [*ispridkuće*] ili /*baš za*/ kao [*bašza*]... Zanimljivo je da isti ispitanik istu govornu riječ u spontanom razgovoru izgovara na jedan način, odnosno provodi asimilaciju, a u dijalektu i standardu je ne provodi. Primjeri za to su: govorna riječ /*od sunca*/ koju isti ispitanik u spontanom govoru izgovara [*ocunca*], a u čitanju teksta na dijalektu i na standardu [*odsunca*]; /*kad sam*/ u spontanom izgovoru [*kacam*], a u čitanju dijalekta i standarda [*kadsam*]; /*isprid kuće*/ u spontanom razgovoru izgovara [*ispritkuće*], a u čitanju [*ispridkuće*]. Dakle, prema ovim rezultatima očito je da se asimilacije kod govornih profesionalaca znatno rjeđe provode u čitanju nego u spontanom govoru.

Tablica 2. Asimilacije kod govornih neprofesionalaca

GOVORNI NEPROFESIONALCI (GN)					
	Ispitanik	Ukupno situacija	Asimilira	Ne asimilira	Nejasno
Spontani razgovor	x	58	55	3	0
	y	47	41	6	0
	UKUPNO	105	96	9	0
	POSTOTAK		91,4%		
Čitanje dijalektalne verzije	x	58	54	4	0
	y	47	32	15	0
	UKUPNO	105	86	19	0
	POSTOTAK		81,9%		
Čitanje standardne verzije	x	51	46	4	1
	y	43	34	9	0
	UKUPNO	94	80	13	1
	POSTOTAK		85,1%		

Slika 2. Prikaz postotka asimiliranja kod govornih neprofesionalaca:

A – spontani razgovor, B – čitanje dijalektalne verzije, C – čitanje standardne verzije

Tablica 2 i Slika 2 prikazuju rezultate kod govornih neprofesionalaca. U spontanom razgovoru od ukupno 105 mogućih situacija asimiliranja, asimilacije se provode u 96 primjera, što je 91,4%. Izgovaraju primjerice, [očefa] za fonemski lik /od šefa/ ili [oprostiću] za /loprostit ću/, nadalje [ocentra] za /od centra/, [odečka] za /od dečka/ itd. U čitanju dijalektalne verzije od ukupno 105 situacija, asimilira se 86, što je 81,9%. To je čak pedesetak posto više od asimiliranja kod govornih profesionalaca u ovoj situaciji. Još su bolji rezultati u čitanju standardne verzije – od ukupno 94 moguće asimilacije (tu je nešto manje ukupnih situacija), asimilacija se provodi u 80 slučajeva, što je 85,1%. Vrlo su rijetki primjeri neasimiliranja kod govornih neprofesionalaca i uglavnom se radi o granicama riječi, npr. izgovaraju [zovemmikija] za /zovem Mikija/ ili [sadtriba] za /satriba/...

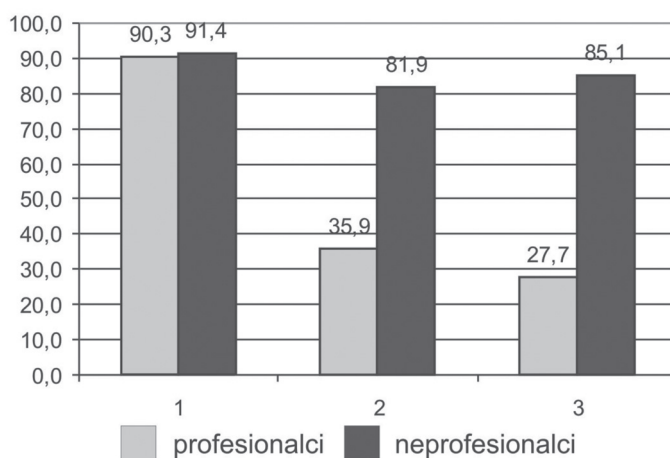
Standardna verzija teksta, kako je već rečeno, ima različit broj suglasničkih spojeva u kojima je moguća asimilacija od spontanog razgovora na dijalektu. Neki izostaju, primjerice: infinitiv u standardu na kraju dobiva -i, pa onda situacija /imat devet/ postaje /imati devet/ i više nije relevantna, /bit balerina/ u standardu postaje /biti balerina/, /objasnit da/ postaje /objasniti da/; prelaženje /n/ ispred /b/ i /p/ u [m] u standardu nije često, jer primjerice, dijalektalno /pričan bez/ u standardu postaje /pričam bez/, /nisan pitala/ – /nisam pitala/, i također više nisu relevantne situacije.

S druge strane dobivaju se novi primjeri, pa govorna riječ /san misla/ iz dijalekta, u standardu postaje /sam mislila/. Time dobivamo mogućnost stapanja dva ista suglasnika u jedan. U konačnici je broj mogućih asimiliranja u svim situacijama (spontanom razgovoru, čitanju dijalekta i standarda) podjednak.

Otprilike je jednako mogućih asimiliranja unutar i na granicama govornih riječi. Dakako da su najčešće situacije asimiliranja futuri, odnosno otpadanje /t/ i /d/ ispred afrikata: /bit ćel – [biće], /imat ćel – [imaće], /ponovit ću – [ponoviću]; redukcija dva ista suglasnika u jedan: /sad da/ – [sada], /iz Storija/ – [istorija], /gledat danas/ – [gledadanas], /pet tako/ – [petako]; jednačenje suglasnika po zvučnosti /kad si/ – [kaci], /znaš da/ – [znažda], /zbog tebe/ – [zboktebe]. No, javljaju se, ali rjeđe, i sve ostale situacije. Nije uočeno da neka skupina asimilacija predstavlja veći problem, odnosno da se u njoj više griješi u odnosu na ostale skupine.

Tablica 3. Usporedba govornih profesionalaca i neprofesionalaca u pojedinim zadacima

	%	
	GP	GN
Spontani razgovor	90,3	91,4
Čitanje dijalektalne verzije	35,9	81,9
Čitanje standardne verzije	27,7	85,1

Slika 3. Postotak provođenja asimilacija kod profesionalnih i neprofesionalnih govornika: 1 – spontani razgovor, 2 – čitanje dijalektalne verzije, 3 – čitanje standardne verzije

Tablica 3 i **Slika 3** prikazuju odnos rezultata između profesionalnih i neprofesionalnih govornika. U spontanom razgovoru razlike gotovo da i nema. To potvrđuje tezu da ispitanik u razgovoru, bez obzira radi li se o profesionalnom ili neprofesionalnom govorniku, nije opterećen krivo naučenim pravilima (piši kao što govoriš, čitaj kao što je napisano). Ispitanik u spontanom govoru instinktivno asimilira. Olakšava sebi izgovor suglasničkih skupina, prilagođava izgovorne organe, odnosno učini jedan izgovorni pokret za skupinu glasnika. Razlike su značajne u druga dva zadatka, čak veća u čitanju standardne verzije (27,7% asimiliranja kod profesionalnih govornika prema 85,1% asimiliranja kod neprofesionalnih govornika). Ta se veća razlika u rezultatima od one kod čitanja dijalektalne verzije može objasniti brojnim mogućim situacijama asimiliranja u standardu (o čemu je već bilo govora).

Radi kontrole dobivenih rezultata provedeno je još jedno kratko ispitivanje. Kako bi se otklonila sumnja da je zbog razlike u rezultatima došlo zbog različitog broja i vrsta asimilacija kod ispitivanih skupina, svim je ispitanicima dano da pročitaju 47 nepovezanih rečenica s 82 moguće situacije asimiliranja. Sve rečenice su u Prilogu 7.4. Neki primjeri su: */od poštena/, /možeš danas/, /danas živjeti/, /sad*

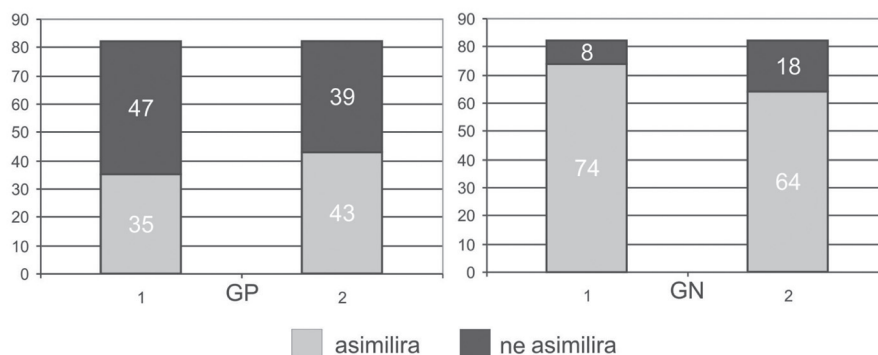
da /, /pet do/, /devet bili/, /pred kinom/, /vidiš da/, /ih htjela/, /sad sam/, /s gradskog/, /gradskog poglavarstva/, /od danas/, /danas do/, /danas za/, /iz Splitsa/, /ponovit ću/, /jedan put/...

U govornoj riječi /od poštena/, u kojoj bi u izgovaranju trebalo doći do asimilacije po zvučnosti, oba govorna profesionalca nisu asimilirala, izgovorili su [odpoštena]. Govorni neprofesionalci u tom su primjeru asimilirali i izgovorili ga [otpoštena]. I suglasnički skup /šd/ na granici dviju riječi /možeš danas/ izgovoren je raznoliko, pa se čuo oblik [možešdanas] i [možeždanas]. U primjeru /danas živjeti/ u kojoj se /s/ izjednačava sa /ž/ te ispada, svi ispitanici provode asimilaciju [danaživjeti], a u primjeru /sad da/ svi ispitanici izgovaraju jedan /d/ [sada], itd. Rezultati potvrđuju one dobivene u prvom dijelu istraživanja.

Tablica 4. Provođenje asimilacija u čitanju rečenica

		asimilira	ne asimilira	% asimiliranja	Σ
GP	x	35	47	42,6	47,5
	y	43	39	52,4	
GN	x	74	8	90,2	84,1
	y	64	18	78	

Slika 4. Postotak provođenja asimilacija u čitanju rečenica⁶

Iz Tablice 4 i Slike 4 vidljivo je da i unutar iste skupine ispitanika (GP ili GN) ima razlika. Dakle, od ukupno 82 moguće situacije asimiliranja, najbolje asimilira neprofesionalni govornik (GNx), u 74 situacije. Promatramo li usporedo sve rezultate na dijagramu, već na prvi pogled je uočljivo da gotovo dvostruko više asimiliraju neprofesionalni govornici.

⁶ Oznake 1 i 2 u Slici 4 znače ispitanike x i y. Tako kratica GP1 ili GPx označava jednog te istog profesionalnog govornika, GP2 ili GPy drugog. Isto vrijedi za neprofesionalne govornike, oznake su GN1 ili GNx i GN2 ili GNy.

5. ZAKLJUČAK

Dobiveni rezultati potvrdili su pretpostavku da govorni profesionalci rjeđe asimiliraju od govornih neprofesionalaca. I to u sve tri situacije: u spontanom razgovoru, čitanju dijalektalne verzije i čitanju standardne verzije. Dok je ta razlika u spontanom govoru neznatna (govorni profesionalci asimiliraju 90,3%, a govorni neprofesionalci malo češće 91,4%), u čitanju dijalektalne i standardne verzije ona je puno veća. U čitanju dijalekta GP asimiliraju u 35,9%, a GN u 81,9%, dok je u čitanju standarda razlika još i veća (GP 27,7% – GN 85,1%).

I neprofesionalnim govornicima čitanje predstavlja veći problem od spontanog govora, odnosno rjeđe asimiliraju u čitanju. Iako je razlika od 10–15% u tim rezultatima puno manja nego kod govornih profesionalaca. Uočeno je da se najčešće provode: jednačenje suglasnika po zvučnosti, npr. /kad si/ - [kaci], /s gostom/ - [zgostom]; ispadanje dentala /t/ i /d/ ispred afrikata: npr. /bit će/ - [biće], /ponovit će/ - [ponoviće]; redukcija dva ista suglasnika u jedan, npr. /iz Splita/ - [isplita], /gledat danas/ - [gledadanas]. I kontrolno istraživanje potvrđuje rezultate.

Dobiveni rezultati potvrdili su, dakle, pretpostavku da će izlomljeno govoriti govorni profesionalci te da će se asimilacija u direktnoj komunikaciji provoditi, a u njenoj odsutnosti ne. Može se to objasniti različitim procesima govorne proizvodnje u čitanju i spontanom govoru. Kako različite stupnjeve izgovorne jasnoće i preciznosti uvjetuju različiti lingvistički, komunikacijski i pragmatički faktori poput informacijske strukture izričaja, stila, tempa, naglasne i ritmičke strukture, komunikacijskih uvjeta, odnosa govornika i slušatelja, pojedina riječ u povezanom govoru može imati različite fonetske oblike.

Sve upućuje da se pri pisanju treba usredotočiti na lik riječi kakav imamo u mislima, a da se pri glasnom čitanju postavimo u stanje prirodnoga govora kojim se obraćamo slušačima. Pri tome treba zaboraviti pomisao da je svako slovo baš taj glasnik i da ga treba uvijek jednako izgovarati. Treba načelno odbaciti pravilo: piši kao što govoriš, a čitaj kao što je napisano. Treba pisati riječi kako ih mislimo, a čitati ih kako se govori na tom jeziku (Škarić, 2001).

LITERATURA

Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Damir Horga, "Izgovorni zglobovi u spontanom govoru", u: *Od fonetike do etike*, Disput, Zagreb, 2005, str. 63-74.

Ivo Škarić, "Glasovne promjene unutar izgovorene riječi", *Jezik*, 5, 1969/1970, str. 134-145.

Ivo Škarić, "Fonetika hrvatskoga književnog jezika", u: Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU i Globus, Zagreb, 1991a, str. 61-377.

Ivo Škarić, "Jezik u pravopisu", *Jezik*, 39, br. 2, 1991b, 33-64.

Ivo Škarić, "Kakav pravopis", *Govor*, 18, br. 1, 2001, str. 1-31.

Andrea Weber, "Help or Hidrance: How Violation of Different Assimilation Rules Affects Spoken-language Processing", *Language and Speech*, 44, br. 1, 2001, str. 95-118.

7. PRILOZI

7.1. Razgovor govornih neprofesionalaca (zbog dužine prikazan je samo dio)

GNx: *E slušaj, vidiš sad kad već pričamo, moga san ispričat, jel znaš da san se sudarija u Zagrebu. E vidiš izvrsna tema.*

GNy: *Joj da sudarija, i nije mi reka, samo da on kaže.*

GNx: *Nisan tija uznemiravat svoju dragu. Iša sam u Bobe u Remetinac. Alo iman intervju, odi.*

GNy: *Čujem se ja s Kristijanom i govorin ja, jel ti reka muž da je ima sudar. Ja ono, molin.*

GNx: *Ane ne čapaj se, vamo dolazi.*

GNy: *On ti je ima sudar s nekon ženom, mislin znaš šta.*

GNx: *Iša ti ja bija u Borisa i sad kako ti on ima malu, tako je bilo ono do devet ipo, deset manje kvarat, nisam tija stat duže. Doša san u devet tek, dok sam se spustija sa Sljemena u osan uri. I ovi, iden ča i ja govorin šta ču sad deset manje kvarat, ne vraća se mi se još nazad, puna mi je kapa Sljemena. Ja govorin, iden ča do ovih, iden se javit Antunovićima. Zovem Mikija i pričam s njim na telefon, a on je tamo Remetinac, čuješ na rotor, odma onaj tamo na ulazu u Zagreb. I pričam na telefon, naravno šta ne bi smija. I ispid mene neko auto, vozi lagano, vozimo oboje onako lagano, ulazimo u rotor i sad ja na sekunda samo okrenen glavu, pogledan, nema ovaj nikoga, nikoga nema na rotoru, niti jedno auto, osim nas dvoje koji se uključujemo i logično, znaš ono, glavu malo, dodajem gasa i idem dalje. A ova stoji na mistu, ispid mene.*

GNy: *Gasi ovu sviću. Čekaj, zašto je ona u stvari stala na mistu?*

GNx: *A zato šta ne zna vozit. Ona je skroz stala da bi se uključila. Al' nema nigdi auta. Znaš kako je tamo na onom rotoru, svi nervozno se uključuju kako bi se uključili, stalno to neka panika, stres, ko će prije uletit jer nemaš puno vrimena. I uglavnom ja nju zveknem. Kako san razgovara s Mikijem, ja govorin, Miki iman sudar i bum. Spustin slušalicu, posli se Miki ono pripa. I ništa, onda izaša vanka i ja govorin. Izlazi žena, jedno trideset godina. Ma neka karampana stara, ne znan tipa Ascona Record nešto, nešto polu razbijeno i ovaj, a ženska ti cila sređena za večernji izlazak, onako omanja debeljuškasta, dekolte. Pa naravno da je važno, pogotovo za traku.*

GNy: *Je li to važno? Je li imala dugu raspuštenu crnu kosu.*

GNx: *Je raspuštenu dugu crnu kosu, tipična.*

GNy: *Znaš šta, njega treba stvarno ubrzat.*

GNx: *I uglavnom ništa ajde, nasadija se ja njoj na kuku. Ima zada kuku, udrija san svojim branikon i nisan niti doša do auta, ali auto je već prethodno cilo isfrižano, jel je izudarano sa svih strana. I sad ja ono, ajde srića vaša, vi ono imate kuku nije van ništa, ja san sebi razbija branik i tako ona nije da nije. Pa čekaj ti. Ma kako nije, pa vidite da je branik ka u crtanim filmovima. Ja taknem branik, a branik padne, nije cili odlipi se vako. I govori ona pa vidite da je ovo razbiveno. Dobro, ajde zvaćemo policiju pa će napraviti zapisnik. I onda se ona pripala, ko zna biće nema ona vozačku ili nije auto registrirano Uglavnom auto joj je od dečka.*

GNy: *Glavna je zadnja rečenica.*

GNx: *Zadnja rečenica je: "Dobro oprostiti ću ti, al samo da znaš nijedna žena kao ja ne oprašta."*

7.2. Rečenice ispitanika GNx i GNy na standardu (samo dijelovi iz Priloga 7.1)

GNx

E slušaj, vidiš sad kad već pričamo, mogao sam ispričati, je li znaš da sam se sudario u Zagrebu? E vidiš, izvrsna tema.

Nisam htio uznemiravati svoju dragu. Išao sam kod Bobe u Remetinac. Halo, imam intervju, ovdje.

Ane, ne štipaj se, ovamo dolazi.

Išao ti ja bio u Borisa, i sad kako ti on ima malu, tako je bilo, ono, devet i pol, deset manje kvarat, nisam htio ostajati duže. Došao sam u devet tek, dok sam se spustio sa Sljemena u osam sati. I ovaj, odlazim i ja govorim što ću sad, deset manje kvarat, ne vraća se mi se još nazad, puna mi je kapa Sljemena, ja govorim, idem do ovih, idem se javiti Antunovićima. Zovem Mikija i pričam s njim na telefon, a on je tamo Remetinac, čuješ na rotoru, odmah onaj tamo na ulazu u Zagreb. I pričam na telefon, naravno što ne bih smio. I ispred mene neko auto, vozi lagano, vozimo oboje onako lagano, ulazimo u rotor i sad ja na sekundu samo okrenem glavu, pogledam, nema, ovaj, nikoga, nikoga nema na rotoru, niti jedno auto, osim nas dvoje koji se uključujemo i logično, znaš ono, glavu malo, dodajem gasa i idem dalje, a ova stoji na mjestu, ispred mene.

A zato što ne zna voziti. Ona je skroz stala da bi se uključila. Ali nema nigdje auta. Znaš kako je tamo na onom rotoru, svi se nervozno uključuju kako bi se uključili, stalno neka panika, stres, tko će prije uletjeti, jer nemaš puno vremena. I uglavnom, ja nju zveknem. Kako sam razgovarao s Mikijem, ja govorim, Miki imam sudar i bum. Spustim slušalicu, poslije se Miki, ono prepao. I ništa, onda izašao van i ja govorim. Izlazi žena, jedno trideset godina. Pa ne možeš pogriješiti, tako izgleda. Ma neka karampana stara, ne znam tipa Ascona Record nešto, nešto polu razbijeno

i ovaj, a ženska ti cijela sređena za večernji izlazak, onako omanja debeljuškasta, dekolte. Pa naravno da je važno, pogotovo za traku.

Da, raspuštenu dugu crnu kosu, tipična.

I uglavnom ništa, ajde, naletio ja njoj na kuku. Ima straga kuku, udario sam svojim branikom i nisam niti došao do auta, ali auto je već prethodno cijelo izgrebano, jer je izudarano sa svih strana. I sad ja ono, ajde sreća vaša, vi ono imate kuku nije vam ništa, ja sam sebi razbio branik i tako ona, nije da nije. Pa čekaj ti. Ma kako nije, pa vidite da je branik kao u crtanim filmovima. Ja taknem branik, a branik padne, nije cijeli, odlijepi se ovako. I govori ona, pa vidite da je ovo razbijeno. Dobro, ajde zvat ćemo policiju pa će napraviti zapisnik. I onda se ona prepala, tko zna bit će nema vozačku ili nije auto registrirano Uglavnom auto joj je od dečka.

Zadnja rečenica je: "Dobro oprostit ću ti, al' samo da znaš nijedna žena kao ja ne oprašta."

GNy

Joj da sudario, i nije mi rekao, samo da on kaže.

Čujem se ja s Kristijanom i govorim ja, je li ti rekao muž da je imao sudar. Ja ono, molim.

On ti je imao sudar, mislim znaš što.

Gasi ovu svijecu

Čekaj zašto je ona u stvari stala na mjestu?

Je li to važno? Je li imala dugu raspuštenu crnu kosu.

Znaš što, njega treba stvarno ubrzati.

Glavna je zadnja rečenica.

7.3. Rečenice na standardu koje su izgovarali ispitanici GPx i GPy (samo dio)

GPx

Hajdemo mi započeti neku političku raspravu.

Baš su tebe poslali zbog toga.

Netko je ispred vrata.

Što, završila osnovnu u pedesetoj godini?

Jesi li vidio ti to? A netko drugi tko je završio na vrijeme, ne može naći nikakav posao, je li?

Pa davno, vidiš da mi je od sunca još više posvijetlilo.

A ne znam.

A djed se veseli tomu.

I sjetim se ja priče, ovako ga baci u zrak znaš, kao da poleti, ali neće, valjda mu je oštećeno krilo ili nešto, i ja se sjetim priče od male svoje, od nekidan.

Ma nije ostavili smo ga.

Ovaj, kako smo vani ispred mamine kuće našli navečer malog leptira, bijelog, znaš. I sad nekako isto bio kao umrtuljen, i ja ga uzmem za krila. I sad malo, i dajem joj ga. I ona ovako: "Eptir eptir!" i uzme ga. I ja govorim: "Hajde u kuću, najprije viči svima što smo našli". A ona, a ne zna reći. I ja: "ma leptir", i ona "eptir, eptir". I sad joj ga dam, a ovako je stala - kao uzela ga u ruku, on mlatara krilima i onda ga je pustila da odleti, "daj mi eptira". Poslije ga nismo mogli više uhvatiti.

Jesi li vidjela ti kako dijete zna?

Bit će da mu je tetka novinarka.

GPY

Dakle, Bartula ti je Anita, moja sestra vodila u kino da mu pokaže Šreka, znaš. Ali onda ti je tamo na ulazu bila obučena teta u Šreka i Bartul, kako je mali, ona se sagnula i taknula ga, a on umro od straha. Jer ti je on vidio kako ima masku, kroz oko je vidio oko. "Mama geda oko u oko." I onda mu je Anita morala objasniti da je to Šrek i sad ti je, nema igračke Šreka za kupiti, bar smo tražili i nema je, nego smo mu iz Storijske izrezali sliku s premijere Šreka i sad mu je to najdraža igračka - izrezani od papira. "Sek, dida mazi seka".

Djed. Gleda kao lud, i onda meni: "aka ne bojat, teta obuka masku".

Zna već i padeže.

Jel' ti znaš kako je Bartul ispravljao moga Rafu. Ima ti Bartul veliki balun na puhanje, ima balun na puhanje na prasce, znaš male. I njemu Rafo: "Vidi Bartule mali prase", a njemu Bartul, "malo pase".

A da, znaš ti kako sam ti ja njemu isprala mozak: "Franka je najljepša, Franka je najljepša". I onda on sad sve ide po kući i: "aka lijepa, aka lijepa".

7.4. Rečenice koje su izgovarale obje skupine ispitanika u kontrolnom ispitivanju

Od poštena rada ne možeš danas živjeti.

O ovisnosti se razgovaralo na tom mirnom skupu.

Nekad se o tim moralnim stvarima raspravljalo otvoreno.

Pusti je sad da govori.

Rad te zasigurno oslobađa.

Sinoć bih bila kući.

Bili smo kod Đine.

U pet do devet bili smo pred kinom.

Vidiš da sam ih htjela ostaviti.

Znaš što, baš si prava prijateljica.

Paket bismo odnijeli do pošte.

Sad sam stigla s gradskog poglavarstva.

Živimo od danas do sutra ili danas za sutra.
 Haljina je baš za ovu prigodu.
 Baš su tebe poslali zbog toga.
 Ja sam mislila – uzet ću taj kišobran.
 Kosa mi je od sunca još svjetlija.
 Još davnih dana to sam mu rekla.
 Misliš da je ona u pravu.
 U gradu nema igrčke Šrek za kupiti.
 Iz Storijske smo izrezali sliku s davne premijere.
 Igračka je od papira.
 Djed se veseli tome.
 Znaš da je on uvijek kao ptica.
 Ispred kuće bio je parkiran motor.
 Bit će kiše.
 Padat će snijeg idućih dana.
 Kupit će mu balon na puhanje.
 Čak za gradski promet bilo je previše.
 Nikad to nisam dobila.
 Sjećam se tih hladnih dana.
 On bi sigurno to mogao.
 Ispričat ću ti jednu priču.
 Znaš gdje se skrio?
 Doći će devetnaest brodova.
 Vid se popravljaju iz trenutka u trenutak.
 Vrag ga je
 Vrag te je
 Ponovit ću ti još jedan put.
 Kasnio je šest minuta.
 Staviš ga negdje pored kade.
 Uselila je s bonegracijama.
 Stigli su iz Splita s brodom.
 Radno vrijeme mu je od deset do šest.
 Stala je naprijed da može gledati kroz prozor.
 Rekao je ušutite i izađite.
 Uzme iz svog golemog novčanika.

DIFFERENCES IN ASSIMILATION IN PROFESSIONAL AND NON-PROFESSIONAL SPEAKERS

SUMMARY

This paper explores assimilation within words and at their boundaries in spontaneous speaking and reading. Recordings of a 13-minute conversation between two professional speakers - TV reporters - and a 17-minute spontaneous conversation between two non-professional speakers were made. The conversations were transcribed, first in Split Chakavian dialect because the respondents used it

in their conversation. After that the conversations were translated into standard Croatian. Each respondent was given the task to read the sentences they said during the conversation in the dialect and standard. Since the possible places of assimilation were different in the conversations of the professional and non-professional speakers, the respondents were given another 47 sentences to read. From the recordings, about a hundred possible places of assimilation were allocated, the way in which the reporters assimilated was compared to the way the non-professional speakers did it and an analysis carried out of the differences in the assimilation in reading and spontaneous speaking. The pronunciation of the respondents varied from hypercorrect to imprecise and careless, and it was found that the realization of a phoneme ranged from zero through its destruction to the transferring into another phoneme.

KEY WORDS: *assimilation, word boundary, non-professional speakers, professional speakers.*